

УДК 373.3/5:069.02

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-4013-4028](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-4013-4028)

Стефанюк Галина Василівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0002-4143-9146>

Галуха Любов Юріївна кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, <https://orcid.org/0000-0002-5174-5286>

Грималюк Оксана Миколаївна кандидат історичних наук, викладач, ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж Національного університету водного господарства та природокористування», м. Рівне, <https://orcid.org/0000-0001-9911-7820>

ІСТОРИЧНІ МУЗЕЇ ЯК ПОЗАУРОЧНИЙ РЕСУРС ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. У контексті сучасних трансформацій важливим завданням української освітньої політики є формування історичної свідомості молодого покоління. Історичні музеї є осередками, де здобувачі освіти, окрім знань, можуть отримати емоційно-ціннісний досвід, який неможливо набути за допомогою традиційних методів у межах шкільної освіти. Функція цих закладів змінилась завдяки розвитку інтерактивних програм, реконструкцій і мультимедійних експозицій: від зберігачів артефактів до активних центрів громадянської освіти. У статті обґрунтовано, що інтеграція музейних практик у позаурочну діяльність є фундаментальним елементом модернізації історичної освіти та підвищення ефективності формування історичної свідомості здобувачів освіти. У дослідженні розглянуто історичні музеї як позаурочний ресурс формування історичної свідомості здобувачів у розрізі сучасних трансформацій освіти. Досліджено теоретичні основи музейної педагогіки та її внесок у формування критичного мислення, історичної пам'яті та національної ідентичності. Проаналізовано, як історичні музейні простори, позакласні заходи та інтерактивні освітні програми сприяють емоційно-ціннісному осмисленню минулого. На основі вивчення досвіду музеїв на території України було встановлено, що інтерактивні програми, реконструкції, квести, лекції та

майстер-класи істотно посилюють вплив музеїв на пізнавальну активність і національне виховання. Водночас наголошується, що музеї та заклади освіти постають перед проблемами несистемної співпраці. Для їхнього розв'язання необхідно розробити модель, що забезпечить ефективну взаємодію для постійного використання музейних ресурсів у позанавчальній роботі.

Ключові слова: історична свідомість, позанавчальна діяльність, музейна педагогіка, культурно-освітні ресурси, виховання патріотизму, експозиційні інтерактивні методи.

Stefanyuk Galyna Vasylivna Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Department of History of Central and Eastern Europe and special branches of historical science, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0002-4143-9146>

Halukha Liubov Yuriivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Rivne State Humanitarian University, Rivne, <https://orcid.org/0000-0002-5174-5286>

Hrymaliuk Oksana Mykolaivna Candidate of Historical Sciences, Lecturer, Separate structural subdivision "Rivne Technical Professional College of the National University of Water and Environmental Engineering", Rivne, <https://orcid.org/0000-0001-9911-7820>

HISTORICAL MUSEUMS AS AN EXTRA-CURRICULAR RESOURCE FOR FORMING HISTORICAL AWARENESS

Abstract. In the context of contemporary changes, an important task of Ukrainian educational policy is to shape the historical consciousness of the younger generation. Historical museums are centers where students can gain not only knowledge but also emotional and value-based experiences that cannot be obtained through traditional methods of school education. The function of these institutions has somewhat transformed from storing artifacts to active centers of civic education thanks to the development of interactive programs, reconstructions, and multimedia exhibitions. The article argues that the inclusion of museum practices in extracurricular activities is an important fundamental element of the modernization of history education and increasing the effectiveness of shaping students' historical consciousness. Therefore, this study considers historical museums as an extracurricular resource for shaping students' historical consciousness in the context of contemporary transformations in education. The

theoretical foundations of museum pedagogy and its contribution to the formation of critical thinking, historical memory, and national identity were studied. An analysis was conducted of how museum spaces with a historical focus, extracurricular activities, and interactive educational programs can help students gain an emotional and value-based understanding of the past. Based on research into the experience of museums in Ukraine, it was found that interactive programs, reconstructions, quests, lectures, and master classes significantly increase the influence of museums on students' cognitive activity and national education. At the same time, it is emphasized that museums and educational institutions face problems of unsystematic cooperation, and to resolve this issue, it is necessary to create a model for their effective interaction to ensure the constant use of museum resources in extracurricular activities.

Keywords: historical awareness, extracurricular activities, museum pedagogy, cultural and educational resources, education of patriotism, expositional interactive methods.

Постановка проблеми. Питання формування історичної свідомості молодого покоління є особливо актуальним в умовах сучасних трансформацій освітньої парадигми. Національна ідентичність, громадянська позиція та критичне мислення людини безпосередньо впливають на розвиток історичної свідомості. Проте традиційні методи навчання історії в закладах освіти, обмежені лише підручниками, не здатні забезпечити формування в здобувачів глибокого емоційно-ціннісного розуміння подій минулого та особистого ставлення до них.

Сучасна педагогіка акцентує на необхідності використання різних доступних ресурсів, що виходять за межі традиційного освітнього простору. Вони засвідчують вищу ефективність порівняно зі звичайним вивченням матеріалу. Зокрема, серед цих ресурсів варто виокремити історичні музеї, які посідають особливе місце серед усіх видів неформальної освіти, оскільки вони мають значний освітній потенціал завдяки оригінальним експонатам, можливості прямого контакту з історичними джерелами та створенню унікального культурно-освітнього середовища.

Актуальність дослідження пояснюється потребою як у теоретичному, так і в практичному обґрунтуванні ідеї використання історичних музеїв як позаурочних ресурсів для формування історичної свідомості здобувачів освіти. Здатність розуміти причинно-наслідкові зв'язки історичних подій, критично аналізувати інформацію, усвідомлювати національну ідентичність та власне місце у світовому історичному просторі є багатогранною історичною компетентністю. Для її розвитку

необхідний вихід за межі традиційного освітнього процесу та залучення потенціалу музеїв.

Музейний простір створює унікальні можливості для формування історичної свідомості саме через безпосередній контакт з об'єктами минулого. Проте їхня реалізація можлива лише за умови наукового обґрунтування, методичного забезпечення та систематичної інтеграції музейних ресурсів в освітній процес. Для сучасної педагогічної науки та практики надзвичайно важливим є створення відповідних теоретичних засад і практичних інструментів для забезпечення цього поєднання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження демонструють зростання уваги до музейної педагогіки як чинника позаурочного навчання та формування історичної (спадкової) свідомості. Зокрема, Н. Філіпчук та співавтори (N. Filipchuk et al.) розглядають музейну педагогіку та її історико-педагогічні аспекти, підкреслюючи місію музею в підвищенні освітнього, морального та духовного рівня [1]. Принципи організації шкільного музею як простору дослідницької та експозиційної діяльності розкривають Є. Пащенко та К. Г. Постова [2]. Музейну педагогіку як інноваційну технологію навчання, що підвищує пізнавальну активність здобувачів освіти, розглядає О. Рокицька [3]. Діяльність Педагогічного музею України досліджують О. Матвійчук та О. Міхно, підкреслюючи значення цифрових ресурсів і бібліотечно-інформаційної підтримки у формуванні історичної свідомості [4]. На потенціалі інтерактивних музеїв науки акцентують І. Сліпухіна, Я. Савченко та О. Караманов [5]. На необхідність оновлення форм шкільних музеїв відповідно до вимог Нової української школи звертають увагу Н. Філіпчук та О. Железник [6]. Методичне забезпечення музейної педагогіки аналізує О. Зуєвич [7]. Водночас Р. Власенко підкреслює освітній потенціал регіональних музеїв у розвитку громадянськості й історичної свідомості [8].

Зазначені дослідження демонструють, що музей є важливим позанавчальним простором, який дає змогу здобувачам освіти ефективно поєднувати знання, культуру та освітню діяльність. Попри наявність певної кількості теоретичних і методичних основ такої співпраці, досі залишається багато нерозв'язаних питань щодо конкретних методів оцінки ефективності впливу історичних музеїв на розвиток історичної свідомості, зокрема відсутні системні підходи до моніторингу результатів музейної педагогіки, оцінки впливу різних інтерактивних програм та експозицій на мотивацію здобувачів, рівень історичних знань і здатність критично мислити. Це зумовлює потребу в додаткових дослідженнях, які б допомогли визначити найефективніші методи використання потенціалу музеїв у позаурочному навчанні та формуванні історичної свідомості.

Мета статті – виявити та обґрунтувати можливості історичних музеїв як позаурочного освітнього ресурсу, що сприяє розвитку історичної свідомості здобувачів загальної середньої освіти.

Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

- 1) проаналізувати теоретичні засади музейної педагогіки та визначити її роль у сучасному освітньому процесі;
- 2) дослідити форми, моделі та інноваційні підходи позаурочної діяльності, що реалізуються в українських історичних музеях, зосередивши увагу на інтерактивних та практикоорієнтованих програмах;
- 3) виокремити проблеми, що стримують системну співпрацю музеїв та закладів освіти, та окреслити шляхи їхнього вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. В умовах реорганізації української освітньої системи постають проблеми щодо нових методів освітньо-виховних заходів, їхнього змісту, а особливо щодо формування історичної свідомості. Музейна педагогіка посідає важливе місце у сфері інноваційних технологій освітнього процесу, оскільки вона сприяє розв'язанню проблеми формування особистості шляхом залучення молоді до дослідницької діяльності, що стимулює розвиток творчих здібностей, критичного мислення та здатності до самостійного оцінювання. Зважаючи на те, що Україна переживає найскладніший і трагічний період своєї історії, національно-патріотичне виховання молоді має зосереджуватися на дослідженні національної історії та формуванні власної ідентичності.

Загалом, під поняттям «музейна педагогіка» варто розуміти міждисциплінарну наукову галузь, що ґрунтується на музеєзнавстві, педагогіці та психології, і розглядає музей як освітню систему. Німецький дослідник К. Фрізен ще в 1934 році запровадив цей термін у науковий обіг, але в Україні ця галузь діяльності активно розвинулася лише протягом останніх десятиліть [9].

Однією з причин появи цієї науки стало те, що в суспільній свідомості музеї почали сприйматися як частина соціального інституту освіти. Наприкінці 1800-х – на початку 1900-х років музейна діяльність стала об'єктом теоретичної рефлексії, що зумовило усвідомлення необхідності створення спеціальної наукової галузі. Музейна педагогіка є своєрідним методом передачі культурного досвіду за допомогою міждисциплінарного та поліхудожнього підходів в освітньому процесі. Вона дає змогу створювати унікальні освітні середовища для формування історичної свідомості здобувачів.

Музеї виконують низку взаємопов'язаних функцій, серед яких охоронна, дослідницька, освітня, культурно-просвітницька, комеморативна (пам'ятна) та інформаційна (табл. 1).

Таблиця 1

Функції музеїв історичного профілю

Напрямок	Зміст	Мета та результат
Охоронна функція	Збирання, облік, збереження та консервація історичних пам'яток, документів, артефактів, предметів матеріальної культури	Забезпечення цілісності історичної спадщини, передання її наступним поколінням
Дослідницька функція	Вивчення музейних предметів, здійснення історико-культурних досліджень, архівних і польових робіт	Наукове осмислення минулого, поповнення фондів новими знаннями й матеріалами
Освітня функція	Організація екскурсій, лекцій, тематичних занять, інтерактивних програм для здобувачів освіти	Формування історичної свідомості, розвиток пізнавальних інтересів, патріотичне виховання
Культурно-просвітницька функція	Проведення виставок, фестивалів, зустрічей з істориками, митцями, ветеранами, краєзнавцями	Популяризація історії, розвиток культурної комунікації між поколіннями
Комеморативна (пам'ятна) функція	Ушанування визначних подій і постатей, створення меморіальних експозицій і залів	Відтворення й підтримання історичної пам'яті суспільства, збереження національної ідентичності
Інформаційна функція	Забезпечення доступу до історичних даних через мультимедійні засоби, бази даних, онлайн-експозиції	Поширення правдивих знань про минуле, підвищення рівня історичної обізнаності громадян

Джерело: сформовано авторами на основі [10]

Музеї реалізують свою освітню роль лише тоді, коли експозиції поєднують наукову правдивість із виразним поданням матеріалу. Водночас вони виконують і культурно-дозвілєву функцію, оскільки задовольняють суспільну потребу в змістовному відпочинку та культурному проведенні часу. Ця функція тісно пов'язана з освітньою, адже відвідування музею у вільний час найчастіше мотивоване прагненням до пізнання, розширення світогляду та інтересом до історії, культури чи мистецтва.

Особливість музейних середовищ полягає в тому, що вони не лише відображають історію та пояснюють її, а й сприяють формуванню особистого ставлення людини до певних історичних фактів, що позитивно

впливає на розвиток історичної свідомості людини. Практичне значення такого процесу полягає в можливості реалізації різних форм позаурочної роботи (інтерактивні екскурсії, квест-тури, тематичні виставки, зустрічі з очевидцями історичних подій, реконструкції, творчі майстерні).

Формування історичної свідомості завдяки зазначеним форматам передбачає розвиток історичної пам'яті, національної ідентичності, критичного мислення, здатності до моральної оцінки історичних подій. Музей створює умови для розвитку рефлексії: здобувач освіти не лише сприймає факти, а й осмислює їхнє значення для сучасності. В умовах війни та суспільних трансформацій роль музеїв особливо зростає, бо вони перетворюються на осередки історичної правди, моральної підтримки та громадянського виховання.

Історичні музеї є багатофункціональними інституціями соціальної пам'яті, головним завданням яких є її збереження й відтворення. Вони забезпечують відбір, зберігання й демонстрацію культурних і природних об'єктів, що мають певну суспільну цінність та передаються з покоління в покоління. Таким чином, основна мета діяльності таких закладів полягає в збереженні та актуалізації історичної спадщини, що слугує основою для формування культури як сьогодні, так і в майбутньому.

Крім того, завдяки своїй історії, ролі в науці, культурі та освіті музеї виконують важливі соціальні функції. Дослідники зазначають, що значні соціокультурні зміни в другій половині ХХ ст. зумовили найактивніший розвиток музейної мережі [11]. Посилена увага суспільства до музейних просторів була спричинена зростанням їхньої кількості в усьому світі, розвитком сфери дозвілля, децентралізацією культурних інституцій, підвищенням туристичної активності та впровадженням маркетингових стратегій. Упродовж останніх десятиліть у Європі кардинально змінилося уявлення про музей: їх перестали сприймати лише як місця зберігання колекцій, натомість вони перетворилися на багатофункціональні центри, що надають освітні, культурні та розважальні послуги, організовують різні заходи й підтримують соціально важливі проекти.

Інтерактивні методи музейної педагогіки є високоефективними, особливо для залучення молоді в освітній процес та розвитку її когнітивно-соціальних навичок. На думку науковців, розвиток музейної педагогіки залежить від постійного вдосконалення методів організації освітньої діяльності, що забезпечує інтерактивність і залученість здобувачів у процес пізнання [12]. Визначення й затвердження принципів, методів і прийомів роботи музеїв зі здобувачами освіти є важливим завданням наближення музейної педагогіки до освітнього процесу, що спонукає педагогів до застосування інноваційних методів проведення нестандартних занять із

різних предметів, таких як історія, українознавство, природознавство, біологія, фізика, музика та художня культура. Музейно-педагогічна модель освітнього процесу має окреслювати методологічні засади (діалог із пам'яткою, роль музейного педагога, міжособистісний діалог), визначати основні структурні компоненти (музейне середовище – музейна публіка – музейний педагог) та передбачати відповідні методи роботи.

Найпоширенішими видами музейно-педагогічної моделі освітнього процесу є екскурсії та тематичні тури, які дають змогу відвідувачам зануритися в певні історичні локації, що допомагає не лише краще зрозуміти події минулого, а сприяє формуванню емоційних зв'язків між глядачами й історичними фактами. Участь кваліфікованих екскурсіводів є також важливим елементом таких заходів, оскільки вони можуть перетворити звичайну екскурсію на подорож у часі за допомогою свого досвіду та знань, а також створюють атмосферу, яка стимулює емоції та інтерес, полегшуючи відвідувачам сприйняття історії.

Майстер-класи є ще однією популярною формою позаурочних програм, яка передбачає активну участь здобувачів [13]. Під час таких заходів відвідувачі можуть ознайомитися з традиційними українськими ремеслами, народним мистецтвом або долучитися до історичних реконструкцій. Це позитивно впливає на розвиток творчих здібностей та поглиблює розуміння культурного контексту й способу життя людей минулих епох, даючи змогу «пережити» історію через власний досвід.

Лекції й семінари досвідчених істориків, етнографів та археологів мають важливе значення, оскільки вони дають змогу здобувачам освіти ознайомитися з актуальними темами, обговорити різні погляди та поставити запитання, що безпосередньо сприяє розвитку критичного мислення [14]. Такі форми роботи посилюють інтерес до історії та спонукають здобувачів до самостійних дослідницьких пошуків. Інтерактивні виставки із застосуванням сучасних технологій (відео, аудіо, анімації та інтерактивної графіки) роблять освітній процес захопливішим і доступнішим для відвідувачів різних вікових категорій. За допомогою таких інноваційних методів можна безпосередньо взаємодіяти з експонатами та отримувати інтерактивну інформацію, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Останнім часом музейні проєкти та дослідницькі програми, які передбачають активну участь відвідувачів у створенні нових експозицій або здійсненні досліджень, набувають дедалі більшої популярності. Це пов'язано з тим, що учасники самостійно досліджують історичні теми та представляють результати своєї роботи, що розвиває навички критичного мислення й аналізу [15]. Такі програми допомагають здобувачам освіти краще зрозуміти історію як багатогранну, динамічну систему.

Національний музей історії України в межах теми Другої світової війни практично демонструє, як інтерактивність може змінити освітній процес [16]. Відвідувачі музею мають можливість не лише переглядати експонати, а й брати участь у багатьох інтерактивних заходах, зокрема в реконструйованих бойових сценах. Такий досвід дає змогу не лише спостерігати за історичними подіями, а й «переживати» їх, що сприяє кращому розумінню почуттів, труднощів та переживань людей того історичного періоду. Така інтерактивна практика в музейних просторах розвиває здатність критично мислити, оскільки учасники спостерігають за обставинами, ухвалюють рішення та оцінюють наслідки своїх дій у контексті історичних реконструкцій. Таким чином, інтерактивні презентації не лише доповнюють знання, а й виховують цінності та розуміння історії як важливого елемента нашого життя. Зацікавленість у вивченні минулого посилюється тоді, коли здобувач відчуває емоційний зв'язок з історичними подіями та постатями, що, відповідно, сприяє становленню національної свідомості.

Досвід Літньої музейної школи при Українському католицькому університеті продемонстрував важливе значення історичних музеїв як позаурочного ресурсу для розвитку історичної свідомості здобувачів освіти [17]. Працюючи безпосередньо в музеї, вони потрапляли в автентичний простір історичних смислів. У цьому середовищі аналіз експозицій поєднувався зі створенням практичних освітніх матеріалів і виконанням інтерактивних завдань. Завдяки такій взаємодії можна було не лише отримувати інформацію, а й створювати власні інтерпретації, що є основним елементом розвитку історичної рефлексії. Важливе значення мало створення квестів, під час яких молодь навчалась перетворювати музейний матеріал у захопливий і доступний формат. Цей ефект посилювався менторською допомогою фахівців із провідних музеїв. Вони надавали здобувачам розуміння того, як інституції культурної спадщини взаємодіють з історичною пам'яттю, наративами та національною ідентичністю. Таким чином, музеї для молоді є не лише місцем отримання інформації, а й активного пізнання, у якому розвивається критичне мислення, ціннісне ставлення до історії та усвідомлення зв'язків із минулим.

Інтерактивні екскурсії є основним елементом музейної комунікації, оскільки перетворюють здобувачів освіти з пасивних спостерігачів на активних учасників пізнавального процесу, які ставлять запитання, обговорюють побачене та взаємодіють із виставкою. Це розвиває творче й критичне мислення, а також навички аналізу та синтезу інформації. Інтерактивна робота дає змогу самостійно встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, порівнювати історичні факти та перевіряти

гіпотези, що значно підвищує здатність осмислювати матеріал. Крім того, інтерактивні методи сприяють адаптації навчання до різних стилів сприйняття, зокрема через гру, діалог, міждисциплінарні завдання або дослідницькі мініпроекти, тобто перетворює екскурсії на щось більше, ніж просто відвідування музею. Музеї стають джерелом інтелектуального досвіду, який навчає молодих людей усвідомлювати різноманітність історичного процесу, ставити під сумнів усталені ідеї та аргументувати власну позицію.

Застосування міждисциплінарного підходу в музейній педагогіці, згідно з висновками дослідників [18], підвищує мотивацію здобувачів до навчання й сприяє глибшому засвоєнню матеріалу. Міждисциплінарні екскурсії та навчальні програми, що поєднують історію, мистецтво, науку й технології, надають молоді можливість розглядати явища під різними кутами, встановлювати логіко-сміслові зв'язки між галузями знань і формувати навички комплексного мислення. Таким чином, здобувачі набувають досвіду запам'ятовування та виявляють підвищений інтерес до участі в наступних освітніх заходах в межах музейного простору, що робить це середовище привабливішим для навчання.

Важливо також пам'ятати, що в умовах швидких технологічних змін цифровізація музейного простору є важливою для збереження актуальності й доступності культурного контенту. Значно розширюють можливості музеїв для навчання інтерактивні цифрові ресурси, віртуальні екскурсії, 3D-моделювання експонатів і віртуальна реальність. Це особливо актуально для здобувачів освіти з віддалених куточків України, які не мають змоги відвідувати музейні заклади особисто, а цифрові інструменти допомагають їм дистанційно долучитися до освітнього процесу та культурного середовища.

Працівники музеїв застосовують сучасні цифрові технології в межах процесу, щоб створити індивідуальні маршрути, інтегрувати інтерактивні завдання, тести та навчальні модулі, а також забезпечувати постійний доступ до експозицій. Пандемія COVID-19 засвідчила: здатність музеїв швидко перейти на онлайн-комунікацію є важливою умовою для збереження й розширення аудиторії [19]. Така адаптація передбачає онлайн-лекції, віртуальні виставки, вебінари й освітні програми, що дає змогу продовжувати навчання та підтримувати культурний діалог із відвідувачами навіть під час обмежень.

Прикладом застосування цифрових технологій в музейній педагогіці є діяльність Національного музею історії України. Він організовує щотижневі онлайн-екскурсії та лекції в соціальних мережах, що сприяє залученню аудиторії не лише з різних регіонів України, а й з різних країн

світу [20]. Музей також створив низку віртуальних виставок, де відвідувачі можуть переглядати експозиції в повному обсязі та отримувати коментарі наукових співробітників за допомогою аудіо- чи відеозаписів. Такий підхід не лише підтримував інтерес під час локдаунів, але й продемонстрував можливості застосування цифрових інструментів як стратегії розвитку музейного простору в довгостроковій перспективі.

Попри значний потенціал музейної педагогіки, дослідники фіксують низку проблем у взаємодії музеїв та закладів освіти, зокрема це [21–22]:

- неповнота усвідомлення потенціалу музеїв: педагоги часто не поінформовані про можливості музеїв як освітніх платформ, не використовують їхні ресурси в навчанні, обмежуючись традиційними підручниками;

- недостатня інтеграція: музейні заняття не завжди входять до навчального плану або адаптуються до навчальної програми, що знижує їхню ефективність;

- обмежений фізичний доступ: географічне розташування, відсутність транспортного забезпечення або фінансові обмеження закладів освіти ускладнюють організацію екскурсій;

- недостатня професійна підготовка: співробітники музеїв не завжди володіють методиками роботи зі здобувачами середньої освіти, а педагоги – методами інтеграції музейного матеріалу в заняття;

- низький рівень комунікації: відсутність системного обміну інформацією між закладами освіти та музеями, недостатня координація заходів та спільних проєктів.

Отже, історичні музеї є унікальним освітнім середовищем, що поєднує практичну діяльність, наукову точність та емоційно-чуттєве сприйняття, і відіграють важливу роль у формуванні історичної свідомості особистості. Музейна педагогіка розширює традиційний освітній простір, розвиває критичне мислення, національну самоідентифікацію та цінність історичної спадщини. Освітні методи, такі як інтерактивні програми, реконструкції, лекції, майстер-класи та мультимедійні експозиції, можуть покращити навчання та викликати стійкий інтерес до історії. Музейне середовище також сприяє самостійному дослідженню історії здобувачами освіти.

Висновки. Результати дослідження демонструють, що історичні музеї є важливим позаурочним ресурсом, який допомагає здобувачам освіти розвивати історичну свідомість. Аналіз теоретичних засад показав, що музейна педагогіка є надзвичайно цінною для створення емоційно насиченого, міждисциплінарного та практикоорієнтованого освітнього середовища. Вона ефективно доповнює традиційні методи навчання, сприяючи не лише збереженню історичної спадщини, а й розвитку

критичного мислення здобувачів, підтримці історичної пам'яті та формуванню національної ідентичності.

Дослідження продемонструвало, що інтерактивні екскурсії, реконструкції, майстер-класи, лекції й мультимедійні експозиції є корисними для здобувачів, підвищують їхню пізнавальну активність та емоційно-ціннісне ставлення до минулого. Водночас було виявлено низку системних проблем, які обмежують можливості музейної педагогіки, зокрема несистемну співпрацю між музеями та закладами освіти; відсутність уніфікованих моделей взаємодії; недостатнє методичне забезпечення.

Історичні музеї відкривають широкі освітні перспективи, однак підвищення якості викладання історії потребує інтеграції музейних закладів у програму позаурочної діяльності. Співпраця освітніх закладів із музеями, оновлення педагогічних підходів та розроблення спільних освітніх ініціатив безпосередньо сприятиме поглибленому засвоєнню історичних знань здобувачами та формуванню їхньої національної самосвідомості.

Перспективи подальших досліджень полягають у створенні ефективних моделей системної взаємодії між музеями та закладами освіти, зокрема єдиних музейно-освітніх програм, які відповідають різним віковим групам; вивченні впливу інтерактивних заходів у музеї на формування історичної свідомості здобувачів і розроблення критеріїв для оцінки цього впливу.

Література:

1. Filipchuk N., Kvasetska Y., Bazyl L., Orlov V., Vovk M., Zahaiska G. Museum pedagogy in education: educational, historical, and pedagogical aspects. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*. 2021. Vol. 25. № esp.3. P. 1783–1798 URL: https://www.researchgate.net/publication/355253039_Museum_pedagogy_in_education_educational_historical_and_pedagogical_aspects (дата звернення: 14.11. 2025).
2. Пащенко Є. Ю., Постова К. Г. Принципи організації шкільного музею природничого напрямку. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2021. № 3(19). С. 29–37. URL: <https://snman.science/index.php/sn/article/view/27> (дата звернення: 14.11. 2025).
3. Рокицька О. Д. Упровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології в освітній процес закладу загальної середньої освіти. *Упровадження музейної педагогіки як інноваційної освітньої технології на заняттях історії та в позакласній роботі*. Біла Церква, 2020. С. 9-19. URL: <https://repository.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2020/02/Muzeyeznavstvo-2020-Rokytska-O.D..pdf> (дата звернення: 14.11.2025).
4. Міхно О., Матвійчук О. Бібліотечно-інформаційний ресурс педагогічного музею України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2023. № 45. С. 51–59. URL: <https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/638> (дата звернення: 14.11. 2025).
5. Сліпухіна І. А., Савченко Я. В., Караманов О. В. Інтерактивні музеї науки як освітні середовища. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 1(88). С. 28–37. URL: <https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2023/1/4.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).

6. Філіпчук Н. О., Железник О. Розвиток шкільних музеїв в Україні: сучасний дискурс. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2024. № 29. С. 112–127. URL: <https://aesthetichpedaction.pnp.edu.ua/article/view/306154> (дата звернення: 14.11.2025).

7. Зуєвич О. Елементи музейної педагогіки в навчально-методичному забезпеченні освітнього процесу. *Проблеми сучасного підручника*. 2024. № 33. С. 117–125. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/768> (дата звернення: 14.11.2025).

8. Власенко Р. П. Регіональні музеї як ресурс для реалізації концепції Нової української школи у процесі підготовки майбутнього вчителя географії. *Нові технології навчання*. 2025. № 99. С. 29–39. URL: <https://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/421> (дата звернення: 14.11.2025).

9. Білавич Г. В. Педагогіка музеології як освітня інновація у вимірі європейського досвіду. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 1. С. 249–259. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/18926> (дата звернення: 14.11.2025).

10. Олексін Ю. П., Якубовська С. С. Використання музейної педагогіки в підготовці вчителів суспільствознавчих дисциплін. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2024. №1(58). С. 62–65. DOI: 10.15587/2519-4984.2024.298865

11. Маньковська Р. Музейна справа в Україні: теоретичні, практичні та антропологічні виміри історичного досвіду (1920-і рр. – початок XXI ст.): дис. ... докт. іст. наук: 07.00.01 «Історія України». Київ, 2017. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Mankovska_Ruslana/Muzeina_sprava_v_Ukraini_teoretychni_praktychni_ta_antropologichni_vymiry_istorychnoho_dosvidu_1920- (дата звернення: 14.11.2025).

12. Романова В., Власенко Ю. Підвищення мотивації до навчальної діяльності засобами музейної педагогіки (на прикладі Меморіально-мінералогічного музею імені В. Г. Бондарчука в Денишівському ліцеї). *Education. Innovation. Practice*. 2023. № 11(8). С. 58–66. DOI:10.31110/2616-650X-vol11i8-009

13. Ціпан Т. Технології виховання в НУШ: музейна педагогіка. *Інноватика у вихованні*. 2023. № 17. С. 312–321. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/550> (дата звернення: 14.11.2025).

14. Невмержицька О. Музейна педагогіка: до визначення поняття. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 67(1). С. 381–386. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/67_2023/part_1/54.pdf (дата звернення: 14.11.2025).

15. Топилко О. В., Белоусова Т. К. Основні форми і методи роботи з дитячою й підлітковою аудиторією в Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику. *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи*: матеріали V наук.-практ. конф. (м. Київ, 28–29 вересня 2017 р.) Київ, 2017. С. 5–9. URL: https://ipood.com.ua/data/NAUKOVI_CENTRY/UNESCO/Publications/Museum_mater2017.pdf (дата звернення: 14.11.2025).

16. Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. *Мінкульт: вебсайт*. URL: <https://museum.mcsc.gov.ua/museums/nacionalniy-muzej-istorii-ukraini-u-drugiy-svitoviy-viyni-memorialniy-kompleks> (дата звернення: 14.11.2025).

17. Літня музейна школа 2024 «Музей поруч: інтерактивна освітня програма». *Український католицький університет: вебсайт*. 2024. URL: <https://culture.ucu.edu.ua/news/litnya-muzejna-shkola-2024-muzej-poruch-interaktyvna-osvitnya-programa/> (дата звернення: 14.11.2025).

18. Рудик Г., Сліпухіна І., Поліхун Н. STEAM у музеї мистецтва: організаційні особливості. *Музейна педагогіка в науковій освіті*: збірник тез доповідей учасників

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 р.). Ч. 2. Київ, 2021. С. 70–75. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Museums_2021_Volume_2_web.pdf (дата звернення: 14.11. 2025).

19. Kliuchko Y. Communicative Space of Modern Museums During the Pandemic. Culture and Arts in the Modern World. 2021. №22. P. 145-155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1915.22.2021.235902>

20. Віртуальний тур. Національний музей історії України: вебсайт. URL: <https://virtual.nmiu.org/> (дата звернення: 14.11. 2025).

21. Кравчук О. Щодо перспектив розвитку музейної педагогіки в освітньому просторі місцевих громад. *Музейна педагогіка в науковій освіті* : збірник тез доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 40–45. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/muzeyna-pedagogika-v-naukoviy-osviti_2020_.pdf

22. Караманов О. Музейна педагогіка у взаємодії із закладами позашкільної освіти: потенціал і перспективи розвитку в сучасних умовах. *Музейна педагогіка в науковій освіті* : збірник тез доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 244–247. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/muzeyna-pedagogika-v-naukoviy-osviti_2020_.pdf

References:

1. Filipchuk, N., Kvasetska, Y., Bazyl, L., Orlov, V. Vovk, M., & Zahaiska, G. (2021). Museum pedagogy in education: educational, historical, and pedagogical aspects. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, 25(esp.3), 1783–1798. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/355253039_Museum_pedagogy_in_education_educational_historical_and_pedagogical_aspects [in English].

2. Pashchenko, Ye. Yu., & Postova, K. H. (2021). Pryntsypy orhanizatsii shkilnoho muzeiu pryrodnychoho napriamu [Principles of organizing a school museum of natural sciences]. *Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy – Scientific Notes of the Minor Academy of Sciences of Ukraine*, 3(19), 29–37. Retrieved from <https://snman.science/index.php/sn/article/view/27> [in Ukrainian].

3. Rokytska, O. D. (2020). Uprovadzhennia muzeinoi pedahohiky yak innovatsiinoi osvitnoi tekhnolohii u shkoli [Implementation of museum pedagogy as an innovative educational technology in school]. *Uprovadzhennia muzeinoi pedahohiky yak innovatsiinoi osvitnoi tekhnolohii na zaniattiakh istorii ta v pozaklasnii roboti – Introducing museum pedagogy as an innovative educational technology in history classes and extracurricular activities* (pp. 9–19). Bila Tserkva. Retrieved from <https://repository.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2020/02/Muzeyeznavstvo-2020-Rokytska-O.D..pdf> [in Ukrainian].

4. Mikhno, O., & Matviichuk, O. (2023). Bibliotechno-informatsiyni resurs pedahohichnoho muzeiu Ukrainy [Library and information resource of the Pedagogical Museum of Ukraine]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku – Ukrainian Culture: Past, Present, Development Paths*, 45, 51–59. Retrieved from <https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/638> [in Ukrainian].

5. Slipukhina, I. A., Savchenko, Ya. V., & Karamanov, O. V. (2023). Interaktyvni muzei nauky yak osvitni seredovyshcha [Interactive science museums as educational environments]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and Development of*

Gifted Personality, 1(88), 28–37. Retrieved from <https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2023/1/4.pdf> [in Ukrainian].

6. Filipchuk, N.O., & Zheleznyk, O. (2024). Rozvytok shkilnykh muzeiv v Ukraini: suchasnyi diskurs [Development of school museums in Ukraine: contemporary discourse]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii – Aesthetics and Ethics of Pedagogical Action*, 29, 112–127. Retrieved from <https://aesthetichpedaction.pnp.u.edu.ua/article/view/306154> [in Ukrainian].

7. Zuievych, O. (2024). Elementy muzeinoi pedahohiky v navchalno-metodychnomu zabezpechenni osvithnoho protsesu [Elements of museum pedagogy in teaching and methodological support of the educational process]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of the Modern Textbook*, 33, 117–125. Retrieved from <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/768> [in Ukrainian].

8. Vlasenko, R. P. (2025). Rehionalni muzei yak resurs dlia realizatsii kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly u protsesi pidhotovky maibutnoho vchytelia heohrafii [Regional museums as a resource for implementing the New Ukrainian School concept in the training of future geography teachers]. *Novi tekhnologii navchannia – New Learning Technologies*, 99, 29–39. Retrieved from: <https://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/421> [in Ukrainian].

9. Bilavych, H.V. (2025). Pedahohika muzeolohii yak osvithnia innovatsiia u vymiri yevropeiskoho dosvidu [Pedagogy of museology as an educational innovation in the context of European experience]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and Innovations of Science*, 1, 249–259. Retrieved from <https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/18926> [in Ukrainian].

10. Oleksin, Yu. P., & Yakubovska S. S. (2024). Vykorystannia muzeinoi pedahohiky v pidhotovtsi vchyteliv suspilstvoznachnykh dystsyplin [Using museum pedagogy in the training of social studies teachers]. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, 1(58), 62–65. <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2024.298865> [in Ukrainian].

11. Mankovska, R. (2017). *Muzeina sprava v Ukraini: teoretychni, praktychni ta antropolohichni vymiry istorychnoho dosvidu (1920-i rr. – pochatok XXI st.)* [Museum work in Ukraine: theoretical, practical and anthropological dimensions of historical experience (1920s – early 21st century)]. (Doctor's thesis). Kyiv. Retrieved from https://chtyvo.org.ua/authors/Mankovska_Ruslana/Muzeina_sprava_v_Ukraini_teoretychni_praktychni_ta_antropolohichni_vymiry_istorychnoho_dosvidu_1920- [in Ukrainian].

12. Romanova, V., & Vlasenko, Yu. (2023). Pidvyshchennia motyvatsii do navchalnoi diialnosti zasobamy muzeinoi pedahohiky (na prykladi Memorialno-mineralohichnoho muzeiu imeni V. H. Bondarchuka v Denyshivskomu litsei) [Increasing motivation for educational activities by means of museum pedagogy (on the example of the V. G. Bondarchuk Memorial Mineralogical Museum at the Denishiv Lyceum)]. *Education. Innovation. Practice*, 11(8), 58–66. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i8-009> [in Ukrainian].

13. Tsipan, T. (2023). Tekhnologii vykhovannia v NUSh: muzeina pedahohika [Educational technologies in NUS: museum pedagogy]. *Innovatyka u vykhovanni – Innovation in Education*, 17, 312–321. Retrieved from <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/550> [in Ukrainian].

14. Nevmerzhytska, O. (2023). Muzeina pedahohika: do vyznachennia poniattia [Museum pedagogy: toward the definition of the concept]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities*, 1(67), 381–386. Retrieved from https://www.apnh-journal.in.ua/archive/67_2023/part_1/54.pdf [in Ukrainian].

15. Topylko, O.V., & Bielousova, T.K. (2017). Osnovni formy i metody roboty z dytiachoiu y pidlitkovoiu audytoriei v Natsionalnomu Kyievo-Pecherskomu istoryko-

kulturnomu zapovidnyku [Basic forms and methods of work with children's and adolescent audiences at the National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve]. *Muzeina pedahohika – problemy, sohodennia, perspektyvy: materialy V nauk.-prakt. konf. – Museum pedagogy – problems, present, prospects: materials of the V scientific-practical conference* (Kyiv, September 28–29, 2017) (pp. 5–9). Retrieved from https://ipood.com.ua/data/NAUKOVI_CENTRY/UNESCO/Publications/Museum_mater2017.pdf [in Ukrainian].

16. Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy u Druhii svitovii viini. Memorialnyi kompleks [National Museum of the History of Ukraine in World War II. Memorial Complex]. (n.d.). *Ministry of Culture: website*. Retrieved from <https://museum.mcsc.gov.ua/museums/nacionalniy-muzei-istorii-ukraini-u-drugiy-svitoviy-viyni-memorialniy-kompleks> [in Ukr].

17. Litnia muzeina shkola 2024 «Muzei poruch: interaktyvna osvitnia prohrama» [Summer Museum School 2024 “Museum Nearby: Interactive Educational Program.”] (2024). *Ukrainian Catholic University: website*. URL: <https://culture.ucu.edu.ua/news/litnya-muzejna-shkola-2024-muzei-poruch-interaktyvna-osvitnya-prohrama/> [in Ukrainian].

18. Rudyk, H., Slipukhina, I., & Polikhun, N. (2021). STEAM u muzei mystetstva: orhanizatsiini osoblyvosti. [STEAM in an art museum: organizational features]. *Muzeina pedahohika v naukovii osviti: zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Museum pedagogy in science education: collection of abstracts of reports of participants of the International Scientific and Practical Conference* (Kyiv, November 25, 2021) (pp. 70–75). Part 2. Kyiv. Retrieved from https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Museums_2021_Volume_2_web.pdf [in Ukrainian].

19. Kliuchko, Yu. (2021). Communicative Space of Modern Museums During the Pandemic. *Culture and Arts in the Modern World*, 22, 145-155. <https://doi.org/10.31866/2410-1915.22.2021.235902>

20. Virtualnyi tur [Virtual tour]. (n.d.). *National Museum of History of Ukraine: website*. URL: <https://virtual.nmiu.org/> [in Ukrainian].

21. Kravchuk, O. (2020). Shchodo perspektyv rozvytku muzeinoi pedahohiky v osvitnomu prostori mistsevykh hromad [On the prospects for the development of museum pedagogy in the educational space of local communities]. *Muzeina pedahohika v naukovii osviti : zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Museum pedagogy in science education: collection of abstracts of reports of participants of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (Kyiv, November 26, 2020) (pp. 40–45). Kyiv. Retrieved from https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/muzeyna-pedagogika-v-naukoviy-osviti_2020_.pdf [in Ukrainian].

22. Karamanov, O. (2020). Muzeina pedahohika u vzaiemodii iz zakladamy pozashkilnoi osvity: potentsial i perspektyvy rozvytku v suchasnykh umovakh [Museum pedagogy in interaction with out-of-school education institutions: potential and development prospects]. *Muzeina pedahohika v naukovii osviti: zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Museum pedagogy in science education: collection of abstracts of reports of participants of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (Kyiv, November 26, 2020) (pp. 244–247). Kyiv. Retrieved from https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/muzeyna-pedagogika-v-naukoviy-osviti_2020_.pdf [in Ukrainian].